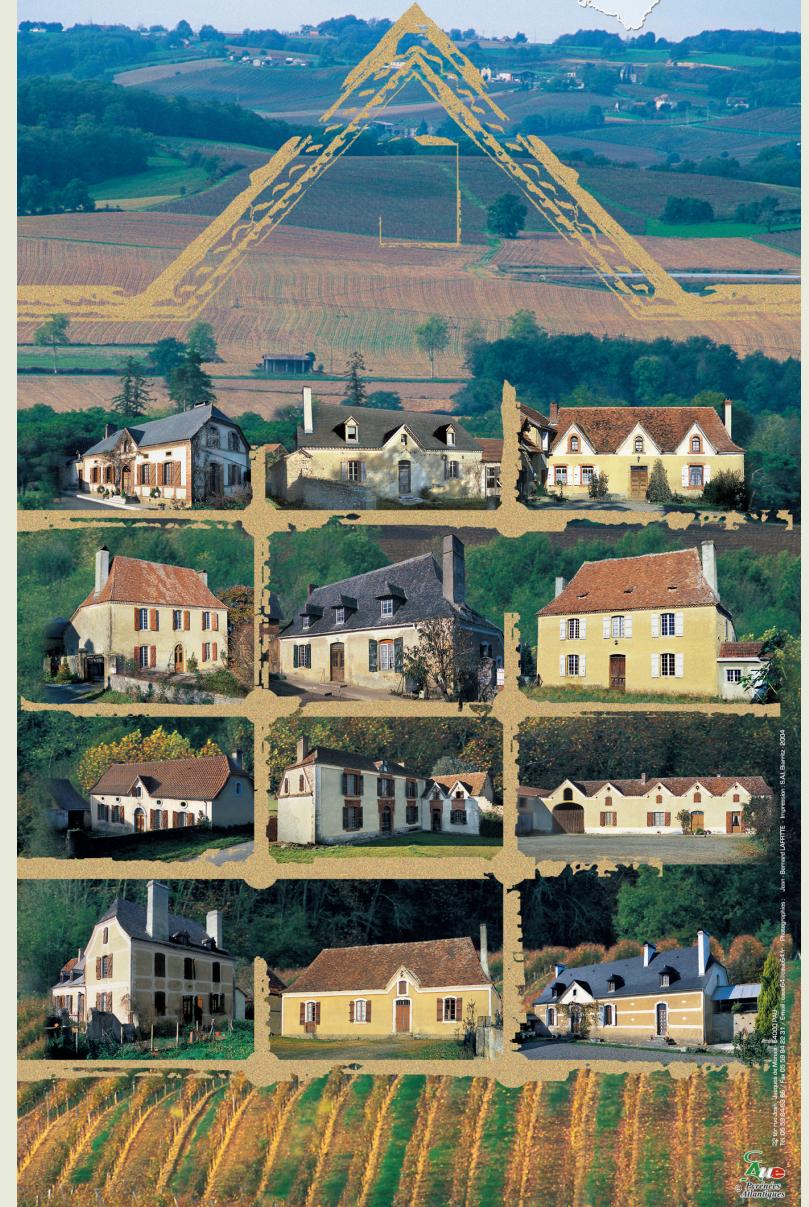

L'ABITAT TRADICIONAU EN VIC VIELH E MONTANERÉS

VIC-BILH MONTANERES
> Vic Vielh e Montanerés

Pyrénées - Atlantiques

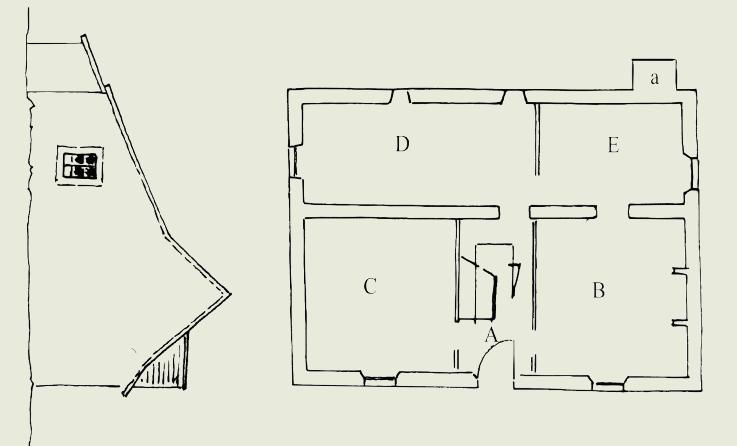
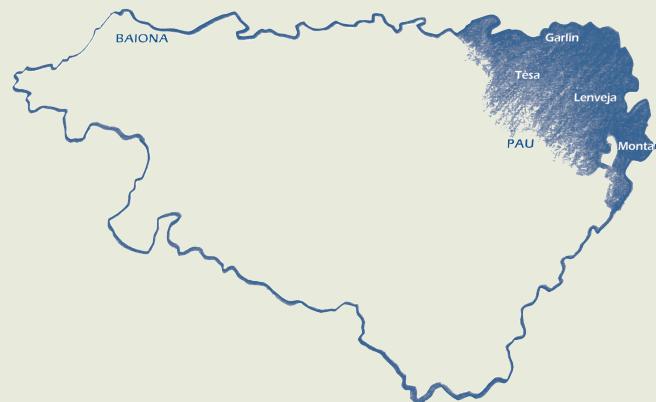
L'organization de la bòrda

En mei d'ua istòria comuna, lo Vic Vielh, lo « pais vielh », e lo Montanerés qu'an paisatges parièrs e arquitecturas ruraus similaras.

L'aucup deus terradors que's caracteriza per un abitat de bòrdas esbarriscladas, dab borgs reales e vilatges mei que mei clars.

Generalament estremada, la bòrda qu'a de s'autosufir. Las foncions necessàrias a l'expleitacion que son aplegadas a l'entorn d'ua parguia cobèrta, qu'entorneja un muralhet baish. L'abitacion non se mescla pas a las foncions agricòlas ; aquestas que son accessadas dens bastiments independents, a l'encòp bòrdas, corts deu bestiar, acès...

Lo plan de l'ostau qu'ei simple. Duas pèças granas, la cosina e la sala, que son dispausadas simetricament a l'entrada e a l'escalèr, qui ei cap a la pòrta. Sovent, au revèrs se tròba un costèr, de vocacion utilitària, cosina de darrèr, hornèra*, acès o chai. Las maisons mei manigadas qu'an un solèr, dab duas crampas qui se suberpausen a las pèças deu baish. Lo penent hòrt deu teit que permet de har aus travatèths crampas taus vaillets, o solèrs.

- A - Entrada
- B - Cosina
- C - Crampa
- D - Acès
- E - Hornèra
- a - Horn

Los davants

L'orientacion que comanda. Lo devant de l'ostau qu'a l'exposicion mei bona, qu'ei virat de cap a l'est o au sud, mentre qu'un costèr o ua muralha òrba son deu costat deus vents maishants d'oèst o deu nòrd.

La construccion qu'ei hèra polarizada ; çò de mei important qu'ei lo devant : duas frinèstas, a còps quate - mes qu'ei mei reale -, de cada part de la pòrta pr'amor de la simetria e de mei un frineston-frontèr*.

Non i a pas nada recèrca de composicion per las autas muralhas. Las muralhas lateraus que's tròban estar dissimetricas pr'amor deu costèr ; au darrèr se tròban oberturas, se hè hrèita.

Los materiaus

Dens lo parçan que's ved plan l'evolucion generau de las arquitecturas ruraus: deishar los materiaus organics, en abonde mes considerats com mensh duradís, (tèrra tà las muralhas, husta tà l'encadrament de las oberturas, talabena* o arrètges* tau teit...) entà bastir « de dur » (pèira o teula de bastir e caucea* tà las muralhas, teula e lòsa tau teit).

Las muralhas de tèrra cruda*, d'adob*, de tàpia*, o mei realament de massacanat que son remplacadas per maçonerias, d'arrebòts mei que mei, ligats dab tèrra, e arron dab caucea. Las muralhas que son perbocadas autanplan per rasons tecnicas com esteticas. Los punts sensibles de la construccion, los encadraments de las pòrtas e de las frinèstas, los caires de las muralhas, las cheminèias... que son de pèira o de teula de bastir.

Dens lo medish temps, la teula picon* au nòrd, la lòsa au sud, qu'an estremat la talabena deus ostaus prumèr, puish de las bòrdas.

tàpia

adob

massacanat

Lo frineston-frontèr

Lo frineston-frontèr* qu'ei l'element mei originau d'aquesta arquitectura. Hicat a l'aplom de la pòrta d'entrada, que soslinha dab fòrça l'axe deu davant ; que balha un aire de distincion estonant per bastiments tan modèstes.

Lo frineston-frontèr que presenta ua obertura, tròp petita entà aver un ròtle fonctionau ; que deisha tot juste entrar drin de claror aus travatèths. Qu'ei mei que mei un ondrament.

Au briu deu sègle XIX^{au}, çò qu'èra un motiu singular que sembla de pèrder la soa autonomia. Atau que s'i pòden véder mantuns frontèrs quilhats suus bastiments.

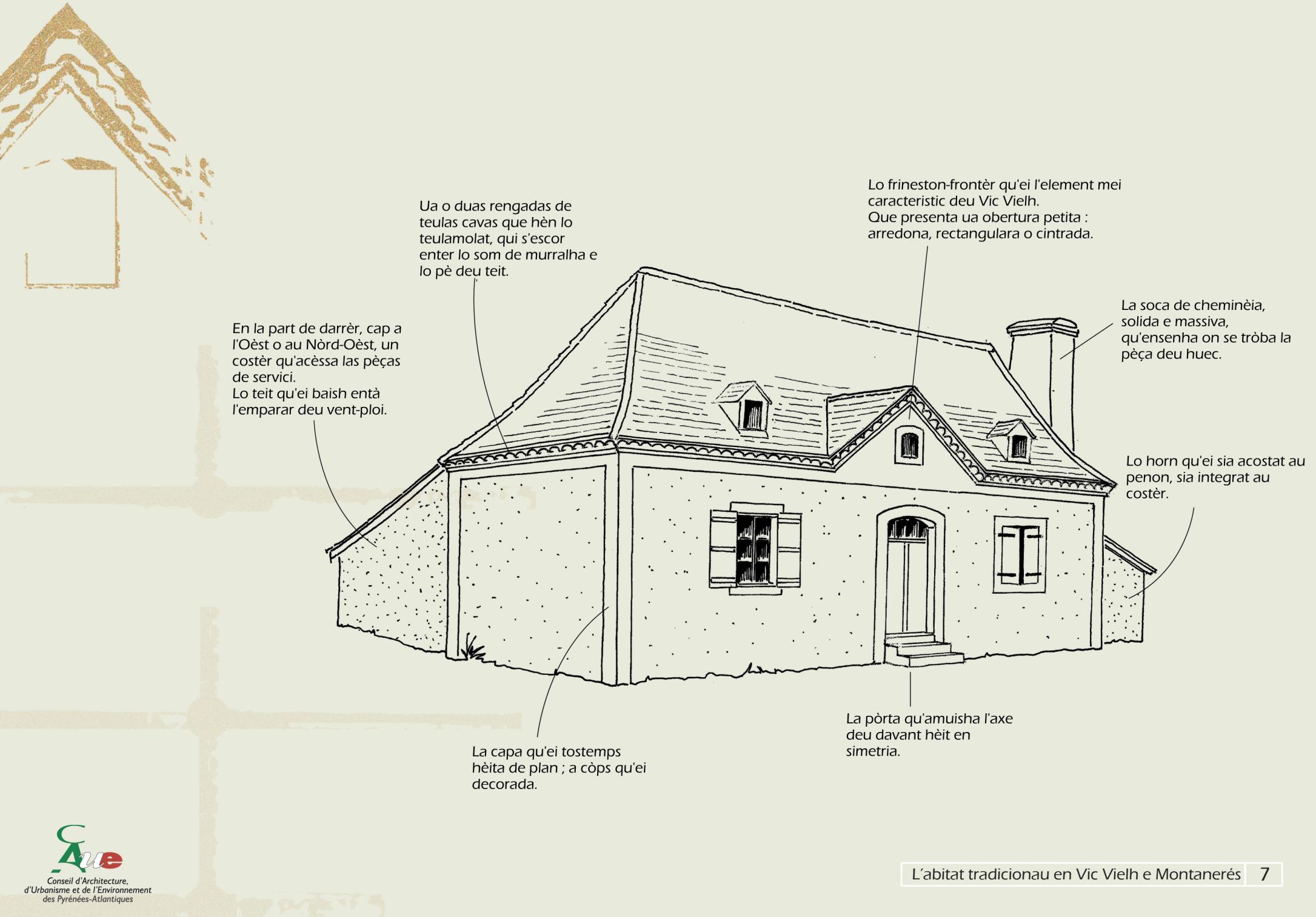
Decòr e ondraments

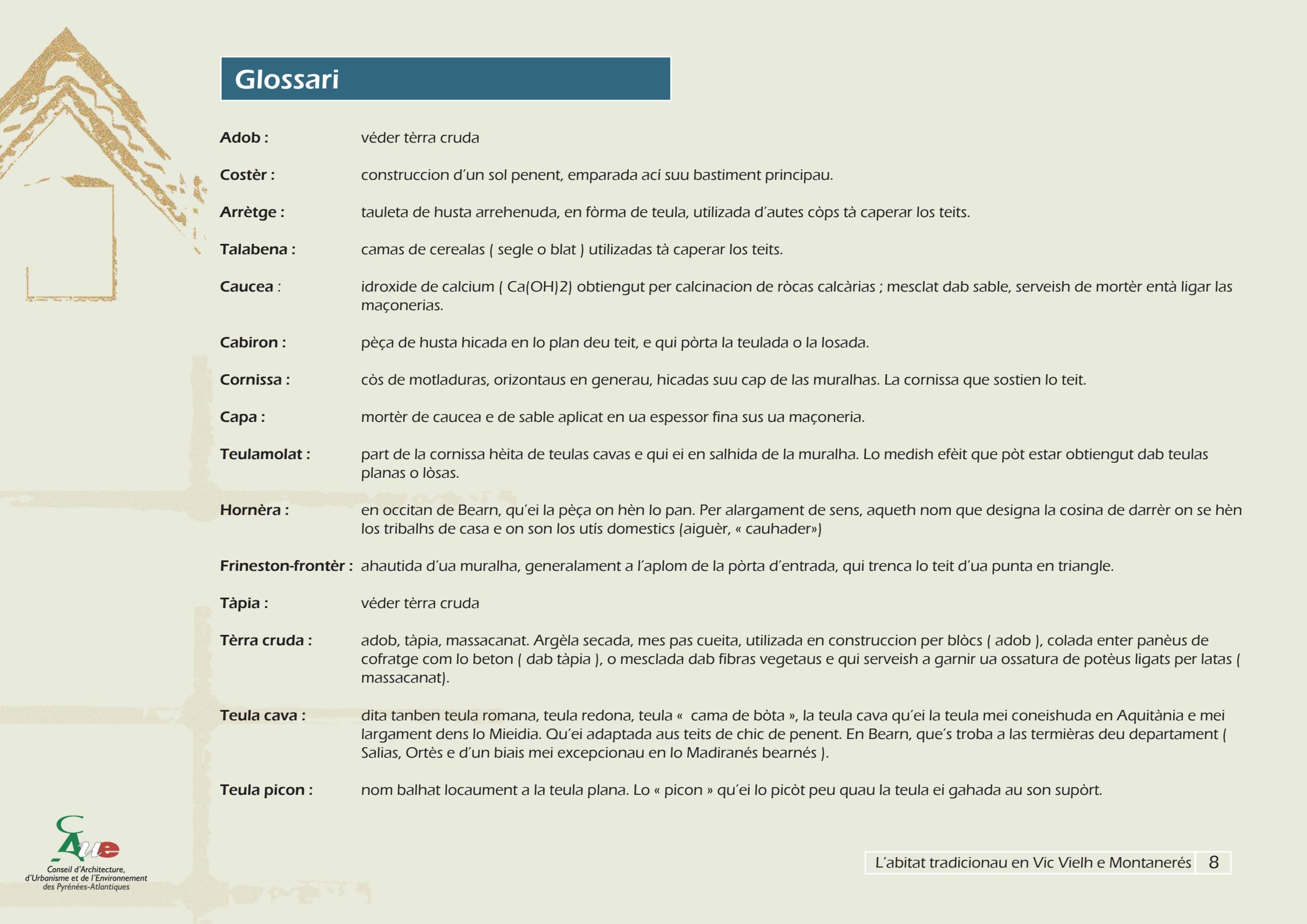
La juntada de la muralha dab lo teit qu'ei soslinhada per un teulamolat de teulas cavas maçonadas, sovent portadas per motladuras de teulas de bastir qui hèn ressauts successius. Aquesta cornissa, qui sostien la basa deus cabirons, que protegeish la muralha en virar las riulejadas de las aigas de ploja. Lo teulamolat qu'a un ròtle màger de decoracion, en har córrer un feston qui pòrta suu cap de la muralha jòcs d'ombra e de só. Cau mentàver que lo teulamolat segueish lo frinestons-frontèr* ; atau aqueste qu'ei solidament gahat a la muralha.

Per aqueste parçan on la pèira ei reala e de maishanta qualitat, la recèrca ornamentau que s'ei naturalament virada sus las capas. En aqueth maine, los maçons qu'an avut hèra d'imaginacion, en har véder dab contracolors las parts lissas e gratadas, claras e ocrosas, los caires, las oberturas o las cornissas ; de quan en quan tanben que tornavan compausar lo devant en bendèus o panèus. A còps enfin, qu'inscrivèvan quitament dens la capa motius decoratius : còrs, crotz latinas, « crotz bascas », rosassas, garlandas...

A la fin deu siècle XIXau, la teula de bastir que s'ei espandida, mei que mei a l'est deu sector. Los bastidors que n'an sabut sortir efèits ornamentaus poderós, en jogar deu contraste colorat enter los elements d'estruutura de terra cueita (caires, cornissas, encadraments...) e los panèus de las muralhas cobèrts d'ua capa clara.

Glossari

Adob :	véder tèrra cruda
Costèr :	construccion d'un sol penent, emparada ací suu bastiment principau.
Arrètge :	tauleta de husta arrehenuda, en fòrma de teula, utilizada d'autes còps tà caperar los teits.
Talabena :	camas de cereals (segle o blat) utilizadas tà caperar los teits.
Caucea :	idroxide de calcium (Ca(OH)2) obtiengut per calcinacion de ròcas calcàrias ; mesclat dab sable, serveish de mortèr entà ligar las maçonerias.
Cabiron :	pèça de husta hicada en lo plan deu teit, e qui pòrta la teulada o la losada.
Cornissa :	còs de motladuras, orizontaus en generau, hicadas suu cap de las muralhas. La cornissa que sostien lo teit.
Capa :	mortèr de caucea e de sable aplicat en ua espessor fina sus ua maçoneria.
Teulamolat :	part de la cornissa hèita de teulas cavas e qui ei en salhida de la muralha. Lo medish efèit que pòt estar obtiengut dab teulas planas o lòsas.
Hornèra :	en occitan de Bearn, qu'ei la pèça on hèn lo pan. Per alargament de sens, aqueth nom que designa la cosina de darrèr on se hèn los tribalhs de casa e on son los utís domestics (aiguèr, « cauhader »)
Frineston-frontèr :	ahautida d'ua muralha, generalament a l'aplom de la pòrta d'entrada, qui trenca lo teit d'ua punta en triangle.
Tàpia :	véder tèrra cruda
Tèrra cruda :	adob, tàpia, massacanat. Argèla secada, mes pas cueita, utilizada en construccion per blòcs (adob), colada enter panèus de cofratge com lo beton (dab tàpia), o mesclada dab fibras vegetaus e qui serveish a garnir ua ossatura de potèus ligats per latas (massacanat).
Teula cava :	dita tanben teula romana, teula redona, teula « cama de bòta », la teula cava qu'ei la teula mei coneishuda en Aquitània e mei largament dens lo Mieidia. Qu'ei adaptada aus teits de chic de penent. En Bearn, que's troba a las termières deu departament (Salias, Ortès e d'un biais mei excepcionau en lo Madiranés bearné).
Teula picon :	nom balhat locaument a la teula plana. Lo « picon » qu'ei lo picòt peu quau la teula ei gahada au son supòrt.

Bibliographie

ANGLADE André, Vic-Bilh, le vieux pays, Cairn, 2003

ARAGUAS Philippe, « Maisons rurales du canton de Garlin », in Cahiers du Vic-Bilh, n°3, juin 1978, p. 20-25

ARAGUAS Philippe, « Variations autour de l'ostau béarnais du Vic-Bilh » et « Portrait-robot d'une maison rurale du Vic-Bilh », in Le Festin n° 31-32, Automne 99, p.35-41 et 42-49.

Que repren sinteticament las conclusions pertocant l'arquitectura rurau tiradas de l'Inventari deu Vic Vielh e deu Montanerés.

CAZOURANG Jean-Jacques, Scènes de la vie rurale en Béarn, 42120 Le Coteau, Ed. Horvath, 1983

Mei que mei lo capitol II, « la maison » p. 17-75.

CAZOURANG Jean-Jacques, LOUBERGÉ Jean, Maisons béarnaises, Pau, Musée béarnais/château de Pau, Vol.1 : « à travers les âges – à travers les pays », 1978, Vol.2 : « Fonctions – matériaux – procédés... », 1979

INVENTAIRE GÉNÉRAL DES MONUMENTS ET DES RICHESSES ARTISTIQUES DE LA FRANCE, Vic-Bilh, Morlaàs, Montanérès, Paris, Imprimerie nationale, 1989.

Qu'ei un estudi exaustiu de las arquitecturas deu nord-est de Bearn, adobada per hèra de relhevats e de fotografias d'objèctes a còps despareishuts o guastats.

LATHELIZE François, PACT du Béarn, Le bâti ancien en Béarn, Paris, EDF/PACT, 1981

Hèit per un arquitecta, qu'ei un obratge illustrat per hèra de dessenhs e de relhevats.

LOUBERGÉ Jean, « Réflexions sur l'évolution des maisons rurales en Béarn depuis le XVIIe siècle », in Du village et de la maison rurale, colloque de Bazas 1978, Paris, 1980.

LOUBERGÉ Jean, La maison rurale en Béarn, 63340 Nonette, Ed. CREER, 1986.

L'obratge mei complet sus las arquitecturas ruraus en Bearn, que hè descriptiuns menimosas deus ordis arquitecturaus presents sus aqueste territori.